նից: Այդ գործի առիթով դեռ ևս վերջնական վճիռ չէ կայացրած:

Գամբետտայի կողմնակիցների ընտրողական մասնաժողովները վաղուց պատրաստւում էին ընտրութիւնների համար ցուցակների համեմատ: Բայց որովհետև սենատը մերժեց պատգամաւորներին ընտրելու այդ ձևը, Գամբետտայի կողմնակիցները փոխեցին իրանց գործունէութեան եղանակը: Նրանք նորից գործին ձեռնամուխ եղան և արդէն բազմաթիւ շրջանների համար պատրաստ են Գամբետտայի կուսակից կանդիդատներ: Հանրապետութեան նախագահ Գրեվիի և մինիստր Ֆերրիի չափաւոր կողմնակիցները դեռ ոչինչ չեն սկսել: Առաջին մինիստրի ընտրողական նախագծին փոնդ է պատռում նոյն իսկ նրա պաշտօնակիցների կողմից, որոնցից Կոնստան, Կազօ և Ֆարր պատրաստ են պաշտպանել Գամբետտայի կողմնակիցներին, իսկ Կոնստան իբրև ներքին գործերի մինիստր և Կազօ իբրև արդարութեան մինիստր աւելի մեծ ազդեցութիւն կունենան ընտրութիւնների վրա, քան թէ ուրիշները: Այսպիսով ընտրողական շրջանը սկսվում է օտարոտի կերպով. մինիստրներից երեքը ընդդէմ կը լինեն այն պատգամաւորներին, որոնք յանկալի են հանրապետութեան նախագահին և կը պաշտպանեն նրանց հակառակորդներին:

Սենատի մէջ շարունակվում էր պարտադիր ուսման օրինագծի քննութիւնը: Ժիւլ Սիմօն առաջարկեց, որ ուսուցիչները պարտաւորվեն ներշնչել աշակերտներին կրօնական հասկացողութիւններ և պարտականութեան զգացմունք դէպի հայրենիքը: Այդ առաջարկութիւնը ձայների նշանաւոր մեծամասնութեամբ ընդունվեցաւ:

Տունիսից հաղորդում են, որ Կէյրուանի մէջ ամեն բան հանգիստ է և ապստամբութիւնը կենտրոնացած է Սֆաքսի մէջ: Միջոցներ են գործադրված ապստամբութիւնը շուտով ճնշելու համար: Մէկ իտալական և մէկ անգլիական պատերազմական նաւ ուղևորվեցան Սֆաքս իրանց հպատակների կեանքը և սեփականութիւնը պաշտպանելու համար:

Պատմում են, որ Ալժիրիայի նախկին նահանգապետ զեներալ Շանզի հեռագրով հրաւիրված է Փարիզ Ալժիրիայի մէջ պատահող անցքերի մասին խորհրդին մասնակցելու համար: Տունիսի բէյի երկիրների մէջ ապստամբութիւնը ֆրանսիացիների դէմ հետզհետէ սաստկանում է և վատ ազդեցութիւն է գործում Ալժիրիայի տեղական բնակիչների վրա: Սֆաքսից ֆրանսիացիներին բոլորովին արտաքսել են և շատերին վիրաւորել: Ֆրանսիական վիրաւորված հիւպատոսը մնաց քաղաքի մէջ քրիստոնեաներին և հրէաներին պաշտպանելու համար: „Temps" լրագրի Տունիսի թղթակիցը եւրոպացիների դրութիւնը չափազանց վատ է համարում և պահանջում է եռանդոտ միջոցների գործադրութիւն: Ֆրանսիական իշխանութեան հեղինակութիւնը չափազանց վնասվել է հիւսիսային Աֆրիկայի մէջ: Իսկապէս Ֆրանսիայի արշաւանքը Տունիսի վրա դեռ նոր է սկսվում և շատ զոհեր կը պահանջի:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Վան, 17/19 յունիս 1881

Նախորդ նամակովս իմացուցած եմ արդէն որ կառավարութիւնն արգելեց վարժարաններու մէջ գումարուելով լսարաններ ունենալ և պ. Փորթուգալեան Հայրենասէր ընկերութեան յարկին մէջ արած մի առնախօսութեան համար հարցաքննութեան ենթարկված է: Այժմ Հայրենասէր ընկերութիւնը փոխանակ լսարանի իր կիրակնօրեայ դասարանին մէջ սկսած է հրապարակական դասախօսութիւններ անել Հայաստանի պատմութեան և աշխարհագրութեան վրայ: Կառավարութիւնը առ այժմ թոյլատրած է Հայրենասէր ընկերութեան այդ հրապարակական դասախօսութիւնները. բայց գուցէ մի օր այդ կիրակնօրեայ վարժարանները ալ փակէ զի այժմէն սկսած են խուլ զրոյցներ անել: Այդ ժամանակ ուրիշ ինչ կը մնայ մեզ անել, բայց եթէ փողոցներու մէջ քարերու վրայ կանգնել և խօսել:

Պ. Փորթուգալեանի հարցաքննութիւնները վերջացան և որովհետև այդ հարցաքննութեանց համեմատ անմեղ եղած է Փորթուգալեան, տեղային կառավարութիւնը կուզէ առանց դատարանի պատժել զինք. Բ. Դուռէն հրամանագիր բերել տալով. բայց Փորթուգալեան զայս իմանալով բողոքած և հրապարակային դատաստան պահանջած է: Գործը այժմ այդ վիճակի մէջ մնացած է դեռ:

Ազգ. Սահմանադրութեան տարեդարձի հանդէսն $13^{1}/_{2}$ օսմ. ոսկի (գրեթէ $121^{1}/_{4}$ րուբլի) զուտ արդիւնք գոյացած է յօգուտ Հայրենասէր ընկերութեան: Հայրենասէր ընկերութիւնը ոչ միայն ձրի դասախօսութիւններ կանէ կիրակի օրեր, այլ և 10 աշակերտի կը վճարէ Հայաստանի պատմութեան և աշխարհագրութեան ամեն մէկ դասի համար 10-ական կոպէկ, որպէս զի կիրակի օրեր զուր չը թափառին փողոցները և իրենց ազգի պատմութիւնը ուսանելով, մտաւորապէս և նիւթապէս միանգամայն շահին:

Վասպուրականի փոխ-առաջնորդ Գարեգին վ. Սրուանձտեանց՝ Խրիմեան հայրիկի և տեղւոյս ազատական երիտասարդութեան դէմ գործած խնտրիգներուն պատճառով, ժողովրդեան զայրոյթը գրգռած էր իրեն դէմ. ուստի հրաժարական տուաւ գաւառային ընդհանուր ժողովին որպէս զի ժողովին մէջ իր կուսակիցները վճռեն և ազգային իշխանութիւնը երիտասարդաց դէմ պաշտպանելու պատրուակով կառավարութեան դուռը բանտարկել տան մի քանի երիտասարդներ, որպէս զի ասպարէզը բաց մնայ Գարեգին վարդապետի առջև և իր ուզածը խաղայ Հասան-փաշայի հրամանաց համեմատ: Բայց ընդհ. ժողովի բոլոր երեսփոխանները, Գափամաճեան Փանոս անուն մի անձէ զատ, արդար զայրոյթով լցուած Գարեգինի այդ արարքներուն դէմ, օրակարգի մէջ անգամ չուզեց անցունել Գարեգնի հրաժարականի խնդիրը, առարկելով թէ, ընդհանուր ժողովը Գարեգին վարդապետը իբր առաջնորդ չը ճանչէր, այլ Խրիմեան հայրիկի փոխանորդը, հետևապէս անոր ստորադասեալը և անոր հրամանին տակ մի պաշտօնեայ. ուրեմն իր հրաժարականը պէտք է որ հայրիկին տայ և ոչ թէ գաւառային ընդհ. ժողովին, քանի որ ինք մի բարձր պաշտօնեայ չէ որ իր հրաժարականի գործը այդ բարձր ժողովին ներկայանայ: Իսկ Գարեգին վարդապետ որ հրաժարական կը տար պաշտօնէն, այժմ կը խնդրէ հայրիկէն որ երկու ամիսի չափ ալ Վան մնայ այս պաշտօնով: Գթասիրտ հայրիկն ալ թոյլատրեց իր այդ ապերախտ աշակերտին: Ասկէ կիմացուի որ Գարեգնի հրաժարականը կեղծ էր և բուն նպատակը կուսակցական խռովութիւններ հանել էր այստեղ որպէս զի կարենայ պղտոր ջուրին մէջ ձուկ որսալ և Վանի առաջնորդ դառնալ: Բայց ընդհանուր ժողովը շատ խոհեմութեամբ վարուեցաւ, այդ գործը յանձնելով Խրիմեան հայրիկին:

Ասկէ 2 տարի չափ յառաջ այստեղի բողոքական հայերը խնդրած էին լուսաւորչական հայոց ազգային իշխանութեան տակ մտնել և իբր հայ ամեն ազգային իրաւունքներ վայելեն և պարտքերը կատարեն, միայն թէ ազատ մնան իրենց ուզած կրօնին ծառայելու: Այն ժամանակ բողոքականների այդ նամակը հրատարակուեցաւ Կ. Պոլսի հայ լրագիրներուն մէջ, որոնմէ արտատպեցին նաև Տփղիսի «Մշակը» և «Մեղուն»: Բայց գործնական արդիւնք մը չունեցաւ այդ առաջարկը: Այժմ Վանի բողոքական հայերը դարձեալ այդ իմաստով գիր գրած են Խրիմեան հայրիկին և կը խնդրեն որ իր հզօր ազդեցութիւնը գործ դնէ այս բանի յաջողութեան համար, որով ազգային միութեան առաջին նշանը Վանի մէջ գրուած պիտի լինի:

Վարագի վանքի հողագործական վարժարանը հետզհետէ աւելի յուսալիր վիճակ մը կունենայ: Աշակերտները 30-ի չափ եղած են, ամենն ալ ծխավարժ աղքատ տղաներ: Վանքի ճանապարհին վրայ քառորդ ժամի չափ տեղ գեղեցիկ բուլվարներ շինուած են: Այդ վարժարանը ոչ միայն տղաներու, այլ և մեծ մարդոց ալ հողագործութեան մէջ զարգանալու պատճառ եղած է: Նիւթական կարողութիւն ունեցող հողագործները վանքէն օրինակ առնելով սկսած են նոր ձևով հողագործական մեքենայներ շինել տալ և Նոյի ժամանակէն մնացած իրենց հին գութանները մի կողմ թողուլ:

Խրիմեան հայրիկ սկսած է այժմ Վարագի վանքի տպարանն ալ բանեցունել: Առ այժմ նախակրթարաններու համար դասագրքեր տըրուած են տպագրութեան:

ՀՐԱՆՏ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՓԱՐԻԶ, 5 յուլիսի: Երէկ, մի փառաւոր յարձակումից յետոյ Սֆաքս վերցրած է ֆրանսիական զօրքերով և գրաւած է զօրեղ զօրաբաժնով:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 յուլիսի: Պետական բանկի $5^{0}/_{0}$ տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 62 կ., երկրորդ 94 ր. 25 կ., երրորդ 94 ր. 75 կ., չորրորդ 94 ր. 62 կ., ներքին $5^{0}/_{0}$ առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 221 ր. 75 կ., երկրորդ 220 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 92 ր. 50 կ., երկրորդ 92 ր. 12 կ., երրորդ 92 ր. 12 կ., ոսկի 7 ր. 78 կ.: Ռուսաց մի րուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 25,06 պէնս, ռուսաց 100 ր. Բերլինի վրա արժէ 215 մարկ 25 պֆ., Փարիզի վրա արժէ 265 ֆրանկ 50 սանտիմ: Բօրսայի տրամադրութիւնը սմուր է:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

տարանի դաշնադրութիւնը ընդդէմ հայազգին:

Արտաքին և ներքին դժուարութիւնները տեսնելով հանդերձ մեր ժողովուրդը չը յուսահատիր: Ամեն ժամանակէ աւելի հիմա է որ կը յուզուին նորանոր հարցեր հայ ազգին վիճակը քննելու, թիւրքաց Հայաստանը ուսումնասիրելու, լրջօրէն աշխատելու և յառաջադիմութեան միջոցներ գտնելու: Սակայն սա ալ կը տեսնուի որ խօսք շատ ունինք, բաւական գաղափարներ կը գտնենք, սակայն ինչպէս գործելը չենք գիտեր. դեռ չօշափելով կընթանանք:—Առաջնորդներ և ուղեցոյցներ պէտք են: Այսօր կրնանք ըսել թէ՝ ինչպէս որ մեր արտաքին յարաբերութեանց մէջ առաջնորդն Ներսէս սրբազանն է, ներքին գործոց համար ուղեցոյցնիս և ամենէն ապահով առաջնորդնիս Միացեալ ընկերութիւնն է:

Այս ճշմարտութիւնը կը յայտարարենք այնպիսի վայրկենի մը երբ ընկերութիւնը մեծ ժողովրդականութիւն մը չը վայելեր, երբ ամեն կողմէ ամեն տեսակ հարուածներ կուգին իջնալ նորա գլխուն: Բայց Միացեալ ընկերութիւնը, որ արդի հայ երիտասարդութեան ամենէն օգտակար գործն է, անյողդողդ է և կը յառաջէ: Վասն զի այդ ընկերութիւնը քանի մը երիտասարդներու եռանդուն և աշխոյժ վայրկեաններու գործը չէ. հաստատ համոզումներով, երկար մտածութիւններով հիմնուած է և ազգին ամենէն մեծ պէտքը լրացնելու կոչուած է: Անոնք որ այս ընկերութեան դէմ կը շարժին, անոնց համոզումներն ալ կը յարգենք, վասն զի կարծեաց կատարեալ ազատութեան ջերմ կողմնակիցներէն ենք: Գրուածի դէմ գրուած կը հանենք, և ժողովուրդը որ միայն կրնայ պահել և մեծցնել այս ընկերութիւնը, թող դատէ, կուզէ այնուհետև օգնէ և կուզէ չօգնէ: Միայն սաչափն թող գիտնան, որ Միացեալ-ընկերութեանց Կեդրոնական ժողովոյ անդամոց մեծամասնութիւնը մինչև իր վերջին շունչը այդ ընկերութիւնը հաստատ պահելու և Հայաստանի մէջ նախնական դաստիարակութիւնը յառաջացնելու համար պիտի աշխատի. ամեն խորհուրդներէ պիտի ջանայ օգտուիլ, ամեն արգելքներու պիտի դիմադրէ և կարող պիտի ըլլայ յաղթել:

Ես պիտի ջանամ «Մշակի» մէջ բացատրել ընկերութեան ոգին, ընթացքը, հետզհետէ ցոյց տալ նորա գործերն, ըրածները և ընելիքները:—«Մշակ» որ այս մեծ գործին ստեղծողն է, անշուշտ չը պիտի ուզէ կիսակատար թողուլ զայն: Թերութիւններ կան, ջանանք ուղղել. միջոցներ կան աւելի առաջացնելու, թող առաջարկուին:

Անոնք որ բաղդատութիւն մը ընեն հայ ազգին այժմու և վեց տարի առաջ ունեցած բարոյական վիճակի մէջ, անոնք պիտի շուտով տեսնեն թէ Միացեալ-ընկերութիւնք ինչ ըրած են: —Ոչ մի կապ չը կար ցիր և ցան հայոց մէջ, ոչինչ յարաբերութիւն Ռուսաստանի, Կ. Պոլսոյ և Հայաստանի ու Կիլիկիոյ հայոց, ինչպէս նաև զանազան տեղեր գտնուող հայոց մէջ: Կ. Պոլսոյ մէջ կեցցէներով կամ ողբերով միայն Հայաստանը կը յիշէին: Սակայն այսօր կարծեմք թէ վիճակը բաւական տարբեր է: Հայաստանի ինքնօրինութեան հարցը մէջ տեղը եղած ժամանակ մենք ալ միայն նայելով չենք ուզեր գոհ ըլլալ, այլ աշխատել: Կ. Պոլսոյ մէջ Միացեալ-ընկերութիւնք կեդրոն մը կը կազմեն: Կ. Պոլիս իր աշխարհագրական դիրքովը ու քաղաքական վիճակովը ամենէն յարմար տեղն է: Այդ կեդրոնը Հայաստանը և Կիլիկեան կրթելու կաշխատի. երիտասարդ վարժապետներու խումբեր կը սըփռին քաղաքներու և գիւղերու մէջ. և յուսահատ ու լքեալ ժողովուրդին յոյս կը ներշնչեն: Երբ կարդալ, գրել կը սորվեցնեն, այդ թմրած տղայոց աչքերը կը բանան, մաքերը կարթնցնեն: Հազարաւոր տղայքներ և իրենց ծնողքները հայրենիք, ազգութիւն և բարեկեցութիւն բառերը կը հնչեն և կը տեսնեն որ մեծ պատճառ մը կայ անշուշտ որ իրենց չը ճանչցած, չը լսած մարդիկը հեռու տեղերէ կուգան իրենց համար հոգնելու: Ամենէն գանակոծուող, ինքզինքը լքեալ տեսնող հայուն համար արդէն քաջալերութիւն մ՚է անծանօթ ձեռքերէ օգնութիւնը:—Հայաստանի ուրիշ տեղերէ, ուր ընկերութիւնը տակաւին իր ձեռքերը չէ տարածած, ինքնիրենին աշխատող տեղացի ժողովուրդը վստահ կրնայ ըլլալ թէ Կ. Պոլիս մարմին մը կայ որ առանց ո և է շահու մը, միշտ իրեն օգնելու, իրեն համար աշխատելու պատրաստ է: Այսպէսով Հայաստանի, Կիլիկիոյ ու Կ. Պոլսոյ հայոց մէջ միութեան կապը հետզհետէ ամրացնելու հետամուտ են: Հայաստանի մէջ անոնք, իշխան թէ վանական, որք ժողովուրդին լուսաւորուելը իրենց շահուց հակառակ կը գտնեն, կը վախնան կռուել, վասն զի գիտեն թէ Կ. Պոլիս շատ բաներ կրնայ ընել: —Ընկերութիւնը այս նպատակով ընթանալով իր վարժարանները կը բազմացնէ: Կիլիկիոյ մէջ Զէյթուն, Ատանա, ուր 1000 աշակերտք լեցուած են դպրոցը, Հալէպ, Մարաշ ուր հայերէն խօսելը մոռցուած էր, Սիս, որոյ կաթողիկոսը Կ. Պոլիս կը թափառի, նոր հոգի մը կը սկսի տիրել զի դպրոց կը բացուի: Մուշոյ ընդարձակ դաշտին մէջ, մերկ գիւղացիները կը սկսեն կարդալ ու գրել, և գիտեն թէ այդ կարդալով իրենց հարստահարութիւնները պիտի վերնան: Տարօնի լեռներու մէջ Չմշկածագ, Քղի, Խուլփ, Բալաբանճաղ ուշիմ ժողովուրդ մը որ անխնամ մնացած է, և բոլորովին ապականեր է, հազարէն աւելի տղաներ վարժարան կը խռնէ և կը զարմանայ թէ ինչպէս այդ քաղաքներու բարբարոս անունները Վօսփորի հայոց միտքը եկած է: Ալաշկերտ իր աղէտները կը մոռնայ և զաւակները կը կըրթէ: Վասպուրական, ուր ամենուս աչքերը կը նային, կը տեսնէ որ իր կեդրոնին մէջ լուրջ, աղէկ կրթուած խումբ մը երիտասարդներ կը պատրաստուին, որք հայկական ծանրութիւնը միացնելով աղէկ տրուած կրթութեան մը հետ, քիչ ժամանակէն կերպարանափոխ պիտի ընեն այդ կարևոր գաւառը: Ու Վանայ վարժապետանոցի աշակերտները, որք մէյմէկ առաջնորդներ պիտի ըլլան, արդէն կը տեսնեն որ Այլիրի, Կէմի, Գատուանի, Կիւմենցի, Գործոթի, Կարճկանի մէջ իրենց լեզուէն հասկցող գիւղացիներ կը պատրաստուին: Հեռու չէ ժամանակը որ ամեն մէկ գիւղի մէջ կրթուած տղաները իրենց մէջ ընկերութիւններ կազմեն և ամէնքը միասին Վանայ կեդրոնին հետ միանան:

Ասոնց հետ պէտք է գիտնալ նաև թէ զմեզ շրջապատող տարրի, քիւրդ, եզիդ ժողովուրդներն ալ մեր լեզուովը, մեր բարքով և սովորութեամբքը կրթել ու մեզ հետ միացնել քաղաքական մեծամեծ շահեր ունին, զորս «Մշակ» ժամանակին երկարօրէն բացատրած է: Արդէն Վասպուրականի տեսչութիւնը նախնական պատրաստութիւններն տեսած էր, արգելքներ եղան, այսուհետև անոնք պիտի վերնան և քիւրդ ու հայ տղան մէկ գրասեղանի վրայ կը տեսնենք:

(Կը շարունակուի)